

ZBROJNÍ PRŮMYSL.

**DOPADY NA KLIMA
A SPOLEČNOST'**

Publikace byla podpořena nadací Rosa Luxemburg
Stiftung e.V., zastoupení v České republice.
Za obsah je plně odpovědný vydavatel publikace;
postoje prezentované v textu nemusí nutně
představovat stanovisko nadace.

PŘEDMLUVA

Publikace vznikla v roce 2021 v návaznosti přednáškový cyklus “Zbrojní průmysl: dopady na klima a společnost”, který v Brně organizovalo NESEHNUTÍ při příležitosti akčních dní proti zbrojnímu veletrhu IDET. Texty autorů přibližují historii antimilitaristického hnutí v České republice, historii a problematiku veletrhu IDET i se zamýšlejí nad tím, proč se na zbrojní průmysl dívat optikou lidských práv či změn klimatu.

O AUTORECH

Vít Kozák

Působí v NESEHNUTÍ v antimilitaristické iniciativní skupině Odzbrojovka. Zajímá se o vztah zbrojního průmyslu a lidských práv. Spolu s Peterem Tkáčem se věnuje monitoringu vývozu zbraní z České republiky a zkoumání místních projevů militarismu.

Jan Májíček

Dlouholetý politický aktivista, organizátor a publicista přispívající např. do Deníku Referendum, Britských listů či A2larmu. V minulosti působil jako mluvčí iniciativy Nezákladnám a je členem organizace Socialistická solidarita a zástupcem politické strany Levice.

Peter Tkáč

Působí v NESEHNUTÍ v antimilitaristické iniciativní skupině Odzbrojovka. Zajímá se o vztah zbrojního průmyslu a změn klimatu. Spolu s Vítem Kozákem se věnuje monitoringu vývozu zbraní z České republiky a zkoumání místních projevů militarismu.

Robert Vlček

Občanský a klimatický aktivista, pracuje v NESEHNUTÍ a současně se jako dobrovolník zapojuje do činnosti antimilitaristické iniciativní skupiny Odzbrojovka. Je členem kolektivu Food not bombs (Jídlo místo zbraní) a v posledních letech organizátorem protestů proti zbrojnímu veletrhu IDET.

IDEŤ - VELETRH SMRTI

CO JE IDEŤ, PROČ JE IDEŤ PROBLÉM

A O PROTESTECH PROTI IDEŤU

ROBERT VIČEK

Co je IDEŤ?

IDEŤ neboli Mezinárodní veletrh obranné a bezpečnostní techniky se v Brně koná již téměř tři desetiletí. Jeho počátky se datují do roku 1993, kdy se v Brně konal první ročník a od tohoto roku se veletrh periodicky koná každé dva roky. Výjimkou nebyl ani letošní rok 2021, kdy se však veletrh kvůli pandemii Covid-19 netradičně přesunul až na podzim.

Podle organizátorů veletrhu je platformou pro prezentaci českého obranného průmyslu a pro navázání mezinárodních obchodních vztahů, především však má podporovat export v oblasti obranného a bezpečnostního průmyslu. Významnými partnery jsou proto pochopitelně Ministerstvo obrany ČR a Armáda ČR.

Společně s Dny NATO (přehlídka vojenské techniky ČR i dalších členských zemí NATO pravidelně konaná v Ostravě) se jedná o jednu z největších, pravidelně konaných expozic vojenské techniky v České republice a dle organizátorů veletrhu má i IDEŤ v prostoru NATO prestižní pozici. Původně byl veletrh IDEŤ uzavřenou akcí a nebyl přístupný veřejnosti, od roku 2013 se však otevírá veřejnosti a významnou součástí veletrhu se stává právě i prezentace různé techniky široké veřejnosti.

Proč je IDEŤ problém?

Problematičnost celého konceptu veletrhu můžeme spatřovat už v samotném označení veletrhu. „Veletrh obranné a bezpečnostní techniky“ naznačuje, že veletrh představuje prostředky, které mají pomáhat. Je tomu však skutečně tak? Tuto terminologii popírají už samotné názvy leckterých exponátů, např. útočná puška či útočný granát.

Je však nutno uznat, že tento marketingový „branding“ veletrhu je mistrným krokem hned v několika rovinách. Odpůrcům militarismu lze do médií donekonečna papouškovat, že jde přece o veletrh technologií obranných, které mají zajistit naší společnosti bezpečnost. Současně tak široké veřejnosti predestinuje, že zbraně nejsou nástroje zabíjení nýbrž obrany a jako takové je veřejnost dokáže přijímat samozřejmě mnohem lépe než něco, co způsobuje smrt a utrpení.

Lakování narůžovo a militarizace společnosti

Zatímco v minulosti byl veletrh veřejnosti uzavřen, od roku 2013 je široké veřejnosti přístupný a část svého programu koncipuje také jako atrakci pro veřejnost, nezdá se pak lze i na materiálech samotného veletrhu nebo v médiích vidět rodiny s dětmi, které interagují se zbraněmi jako zábavnou atrakcí. Především u těch nejmladších dětí je tak normalizován pohled na zbraně jako něco zábavného, s čím je možné si hrát. Tento přístup se ostatně projevuje i např. ve vzdělávacích programech české armády, kdy např. program POKOS (Příprava občanů k obraně státu) byl opakovaně kritizován za to, že při vzdělávacích akcích na školách instruktoři svěřovali nezletilým do rukou opravdové zbraně a často i v propagačních materiálech (včetně sociálních sítí) bylo možné vidět fotky, na kterých nezletilé děti drží v rukou zbraně a zachází s nimi v rozporu s veškerými zásadami bezpečnosti (např. míření zbraní na okolostojící či fotografa apod.). Veletrh IDET na kritiku dlouhodobě nereagoval a až v posledních letech části programu pro odbornou veřejnost omezil vstupem až od 16 let. V rámci programu pro širokou veřejnost je však veletrh nadále přístupný bez omezení.

Nelze nezmínit také to, že organizátoři i účastníci veletrhu pravidelně zbraně prezentují jako běžnou komoditu, která by nejlépe neměla být nijak regulována, a mělo by být možné se zbraněmi obchodovat dle libosti. Tato vyjádření leckdy podporovali i vrcholní představitelé České republiky, přestože byla v rozporu s naší mezinárodní politikou či úmluvami. K tomuto bodu se však podrobněji dostaneme ještě v další pasáži.

Porušování mezinárodních dohod, špinavé obchody

Další z oblastí kritik veletrhu je porušování či obcházení mezinárodních dohod či embarg nebo umožnění vystavování firmám, které se těchto praktik dopouštěly. Kupříkladu v roce 2001 i 2003 na veletrhu byly v rámci vystavovaného sortimentu prezentovány Poličskými strojírnami miny HORIZONT, jejichž použití, skladování i prodej byly zakázány Ottawskou konvencí: k té Česká republika přistoupila v roce 1997, ratifikovala ji v roce 1999 a od roku 2000 je uváděna jako členská země této dohody.

Ve stejné době tytéž miny byly stále v arzenálu české armády. Nejednalo se přitom o první přešlap Poličských strojíren, v minulosti byla tato firma vyšetřována také pro porušování zákona zakazujícího reklamu na zbraně a v médiích veřejně inzerovala prodej min, kontejnerové munice, protitankových střel a dalších zbraní. Až na základě vyšetřování se vedení společnosti zavázalo nadále podobnou inzercí nezveřejňovat mimo jiné např. v časopise IDET News.

Tím však výčet přešlapů Poličských strojíren nekončí, stejná firma se nechvalně proslavila také skutečností, že v roce 2001 dovezla na Srí Lanku, kde v té době probíhala krvavá občanská válka zbraně v celkové hodnotě 2,5 milionu dolarů.

Dalším příkladem může být také čínská firma Norinco, taktéž známá výrobou pozemních min, ale také prodejem zbraní vojenské juntě v Barmě či spojovaná s dodáváním zbraní na černý trh v USA.

Mediálně známým případem je také obcházení embarga na vývoz zbraní do Ázerbájdžánu dalším z pravidelných vystavovatelů, zbrojařským holdingem Czechoslovak Group. Dle zjištění serveru Investigace.cz tento holding vyvezl několik desítek samohybných houfnic Dana a raketometů Vampir, v rozporu s platným embargem. Celou operaci maskoval vývozem pouze podvozků Tatra, které během převozů uskutečněných mezi Slovenskem a Izraelem byly upraveny do finální podoby zbraní a dodány do ázerbájdžánského Baku. Celou operaci realizovaly firmy holdingu Czechoslovak Group společně s kontraktorskou firmou z Izraele. Díky precizní investigativní práce se ukázalo, že české orgány, které vývoz povolily, navíc celou dobu věděly, co a kam bude vyvezeno, přičemž licence pro vývoz těchto zbraňových systémů byla udělena jen několik měsíců poté, co v roce 2016 opětovně eskaloval konflikt v Náhorním Karabachu, v němž je Ázerbájdžán jednou z nesvářených stran.

V neposlední řadě je to pak samotný fakt, že v rámci veletrhu je opakovaně prezentována účast i obchody se zeměmi, jež jsou v jiných kontextech označovány jako částečně nesvobodné či nesvobodné, běžně se o takových zemích hovoří jako o diktátorských režimech, zemích s nulovou či velmi nízkou úrovní občanských a lidských práv a zemích nedemokratických.

IDET se tak zcela běžně honosil účastí Egypta, který během tzv. Arabského jara neváhal masakrovat civilisty při demonstracích (mimo jiné českými zbraněmi), Saúdské Arábie, která je jedním z nejpřísnějších režimů, ve kterém se o konceptu lidských práv snad ani nedá hovořit nebo třeba Turecko. To se mimo jiné stalo v minulosti i hlavní partnerskou zemí veletrhu a to jen krátce poté, co v lednu 2017 pozorovatelé OSN potvrdili nelidské zacházení a mučení politických vězňů a jiných odpůrců Erdoganova autoritářského režimu. Ve stejné době přitom již bylo obecně známo, že Turecko v masivním měřítku diskriminuje kurdskou menšinu a v některých oblastech se vůči kurdské menšině dopouští etnických čistek. Známé byly také případy, kdy Turecko vojensky útočilo na kurdské jednotky bojující na území Sýrie s teroristickou organizací Islámský stát, stejně jako skutečnost, že část obchodů Islámského státu je realizována přes turecké území. Z dalších zemí lze pak jmenovat Rusko, Čínu, Bělorusko či Jemen, úplný seznam by byl ale mnohem delší.

Tyto skutečnosti jsou samotnými zbrojařskými firmami i politickými představiteli bagatelizovány či zcela otevřeně ignorovány. Zdaleka nejlegendárnějším je vyjádření jednoho ze zbrojařů, který realitu obchodů se zbraněmi popsal pod slibem anonymity serveru Idnes: „Že to končí částečně v Islámském státu, to je každému jasné. Ale pokud ukáže papíry, tak je mi jedno, kam to zboží jde. Já jsem čistý, mám obchod se stranou, kterou mi ministerstvo průmyslu povolí. A že to jde někam jinam? Válka se musí živit z obou stran, protože kdyby se obě strany nepodporovaly, tak skončí válka i celý tenhle průmysl,“.

V podobném duchu si však neváhali přisadit ani čelní političtí představitelé České republiky a tak jsme např. v roce 2014 mohli v DTV slyšet názor bývalého ministra zahraničí Karla Schwarzenberga, že vyvézt zbraně do zemí porušujících lidská práva nevádí. A v roce 2017 přímo na veletrhu IDET prezident republiky Miloš Zeman vystoupil s úvahou, že licenční systém a embargo jsou jen byrokratickým omezením exportu a do toho kam budeme vyvážet, přece nikomu nic není.

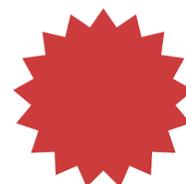

O protestech proti IDETu

Protesty proti veletrhu IDET lze vysledovat již od devadesátých let, kdy byl veletrh zahájen. Zpočátku byly protesty organizovány především alternativní mládeží, jež se profilovala antiautoritářsky a nesouhlasila se státní mocí jako někým, kdo by měl určovat její život, stejně tak potom i s armádou a v té době ještě povinnou vojenskou službou. Zbrojní veletrh tak byl přirozeným cílem, kde tento odpor mohla dát najevo například punková subkultura či anarchistické hnutí. Již s koncem devadesátých let se ale proti veletrhu organizovaněji začíná vymezovat občanská společnost a neziskové organizace. Významnými organizátory se tak stala například brněnská organizace NESEHNUTÍ, jež se na protestech podílí dodnes, ale také kolektiv ProtestFest, který se vůči zbrojnímu veletrhu opakovaně vymezoval při street festivalech pořádaných v podobném termínu jako samotný IDET. Kromě NESEHNUTÍ a Protestfestu se však do protestů proti IDETu zapojují i další organizace, například Food not Bombs, Amnesty International či Prázdné trůny, ale i neformální studentské kolektivy či jednotlivci, kteří se od roku 2017 začali spojovat pod platformou STOP IDET.

Jednou ze skutečně legendárních protestních akcí pak zůstává protest tzv. Klaunské rebelující armády, kdy skupina aktivistů pronikla na raut na brněnském magistrátu, kde před udivenými zraky hostů parodovala vojenské zástupy, rozdávala květiny a zahraničním vojenským pohlavárům předala jako dar maketu jaderné bomby. Absurditu celé situace pak dotvořila Policie České republiky, která po chvíli klauny násilím odtahovala z místa akce za výslovného rozkazu, že nikoho z protestujících nemá bít.

Obecně se dá říci, že jak s ohledem na proměny ve společnosti, tak s ohledem na to jaké kolektivy a organizace se rozhodly zapojit do protestních aktivit vůči IDETu se proměňoval i samotný charakter protestních akcí. V průběhu již téměř třiceti let protestů proti veletrhu jsme tak mohli zaznamenat jak přímé akce občanské neposlušnosti jako je např. výše zmíněná akce Klaunské rebelující armády, tak i umírněnější, ale přesto kreativní demonstrace proti IDETu. Za zmínku nepochybně stojí např. stánek Cestovní kanceláře SMRT, organizovaný NESEHNUTÍM, který na problematiku vývozu zbraní upozorňoval nabídkou fiktivních zájezdů do různých míst světových konfliktů, kam jsou současně vyváženy české zbraně.

Naděje na změnu svítla protestujícím v roce 2016, kdy se město Brno stalo většinovým vlastníkem Veletrhů Brno i brněnského Výstaviště. Na otevřený dopis, pod který svůj podpis připojilo 15 organizací i několik desítek osobností však tehdejší vedení města Brna odpovědělo, že veletrh IDET považuje za prestižní akci a účastníky veletrhu nechce kádrovat.

V letošním roce pak bylo možné pozorovat, že se do protestů nejspíše zapojily i nové kolektivy, které opětovně přišly s radikálnějšími formami protestů. V den zahájení IDETu tak veřejnost mohla sledovat „krvavé“ fontány v ulicích Brna, jež byly symbolicky obarveny červenou barvou, happening před vstupem na Výstaviště, kde aktivistky a aktivisté z Food not bombs NESEHNUTÍ před vstupem na veletrh postavili uvítací bránu s nápisem „Vítejte na veletrhu smrti“, ale i přímou akci autonomního kolektivu NeBoj, během které skupina osob vystoupila po žebříku na střechu Výstaviště a nad hlavním vstupem vyvěsila obří transparent „Válka začíná tady“. Kromě protestních akcí přímo v ulicích města pak v průběhu celého týdne, v němž se konal veletrh IDET probíhaly také popularizační a kulturní akce, včetně pásma přednášek Zbrojní průmysl: dopady na klima a společnost, díky kterému můžete číst tento sborník.

Seznam použitých zdrojů:

Oficiální stránky veletrhu IDET: <https://www.bvv.cz/idet>

Heslo IDET na Wikipedii: <https://cs.wikipedia.org/wiki/IDET>

České zbraně v Ázerbájdžanu I.:

<https://www.investigace.cz/ceske-zbrane-v-azerbajdzanu-i-jak-se-z-podvozku-stalo-delo/>

České zbraně v Ázerbájdžanu II.:

<https://www.investigace.cz/ceske-zbrane-v-azerbajdzanu-ii-ministerska-mlha/>

Teroristé shánějí zbraně i v Česku. Válka se musí žít, říká zbrojař:

https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/nakup-zbrani-pro-teroristy-v-cesku.A160505_132840_zahranicni_mlb

Prodávějme zbraně kamkoliv. Kam zamíří, nás trápit nemusí, tvrdí

Zeman: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-prodavejme-zbrane-kamkoliv-kam-zamiri-nas-trapit-nemusi-tvrdi-zeman-40035342>

Šéf TOP 09: Dodát zbraně zemi porušující lidská práva nevádí:

<https://video.aktualne.cz/dtv/zeme-porusujici-lidska-prava-dodat-ji-zbrane-je-v-poradku/r~88a537e66a7711e4845a002590604f2e/>

Klauni na radnici dali vojákům bombu:

https://brnensky.denik.cz/zpravy_region/protest_idet_20070502.html

Stop zbrojařskému veletrhu v Brně - <https://nesehnuti.cz/stop-zbrojarskemu-veletrhu-v-brne/>

Aktivisté na protest proti Idetu obarvili kašny v centru Brna na

červeno: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/aktiviste-na-protest-proti-idetu-obarvili-kasny-v-centru-brna-na-cerveno-176599>

STRUČNÉ DĚJINY ČESKÉHO PROTIVÁLEČNÉHO HNUTÍ 1990 - 2018

JAN MÁJÍČEK

Historie českého protiválečného hnutí, nebo hnutí na českém území, je dlouhá a rozsáhlá a sahá až do časů Rakouska-Uherska. Pokud bychom měli tedy vzít dějiny antimilitarismu skutečně poctivě, museli bychom se vrátit právě k onomu zmíněnému Rakousku-Uhersku a to přesně do období jeho konce během První světové války a bojů českého dělnictva proti vývozu zbraní na frontu.

Časové vymezení pro dnešek je ale jiné. My se budeme zabývat současností, respektive posledními třiceti lety, které jsou pro nás určující. Protiválečné manifestace a odsuzování rozmisťování pokročilých zbraňových systémů známe z doby minulého režimu. Agenda míru, stejně jako odpor proti všem válečným aktivitám, které podnikla Západ, byl součástí ideologie minulého režimu. Nicméně Východní blok včetně se Sovětským svazem byl stejně imperialistický jako západ, vyvážel zbraně, podporoval a manipuloval ostatní státy ve svůj prospěch. V tomto ohledu si neměly oba soutěžící bloky co vyčítat. Zásadní změnou pak byla revoluce v roce 1989.

Ačkoli ta otevřela možnosti svobodné politické činnosti, byla témata jako politika míru, odpor proti imperialismu a zbrojení, ale také celá řada sociálně-progresivních témat, považována za něco zastaralého, něco, co patřilo na smetiště dějin spolu s právě padlým režimem.

Pro relativně velkou část veřejnosti ale toto ideologické odmítnutí úplně neplatilo, a to ze dvou důvodů. Tím prvním bylo tvrzení, že s koncem studené války byly vojenské pakty Varšavské smlouvy a NATO považovány za nadbytečné, protože jsme konečně vstoupili do období míru a prosperity a tudíž zbrojení klesne na minimum a války se změní jen na drobné potyčky a mírnění konfliktů v zemích Globálního jihu.

Zadruhé zde ale existovala také řada politických aktérů, pro které byla politika míru a aktivní odpor proti válce a zbrojení součástí jejich politické identity. Ty proudy byly čtyři: sociální demokraté, komunisté, anarchisté a revoluční socialisté, a potom různé organizace občanské společnosti.

Tzv. návrat do Evropy se nesl ve znamení přistoupení k mezinárodním institucím, z nichž z našeho pohledu důležité bylo NATO. Snaha znovu začlenit Českou republiku do mezinárodní vojenské organizace vyvolala značný odpor. Z dnešního pohledu jistě překvapivě se mezi odpůrce zařadila část sociálních demokratů.

Sociální demokrati na začátku devadesátých let mají ve své většině ostře protiválečné postoje a velmi kritičtí jsou právě i vůči NATO. „Zatímco nejniternějším důvodem našeho šilhání po NATO je asi tradiční zbabělá potřeba mesaliance s věrným a mocným partnerem, bezprostředním důsledkem tohoto sňatku z rozumu bude, že se aktivně transformujeme v nepřítele: automaticky se staneme protivníkem zemí, jež považují NATO za svého nepřítele, i těch, které NATO považuje za země ohrožující jeho životní zájmy.

Pro relativně velkou část veřejnosti ale toto ideologické odmítnutí úplně neplatilo, a to ze dvou důvodů. Tím prvním bylo tvrzení, že s koncem studené války byly vojenské pakty Varšavské smlouvy a NATO považovány za nadbytečné, protože jsme konečně vstoupili do období míru a prosperity a tudíž zbrojení klesne na minimum a války se změní jen na drobné potyčky a mírnění konfliktů v zemích Globálního jihu.

Zadruhé zde ale existovala také řada politických aktérů, pro které byla politika míru a aktivní odpor proti válce a zbrojení součástí jejich politické identity. Ty proudy byly čtyři: sociální demokraté, komunisté, anarchisté a revoluční socialisté, a potom různé organizace občanské společnosti.

Nic proti ekonomickým výhodám kolektivní obrany: nemělo by však být prioritou úsilí o co největší demilitarizaci našeho kontinentu i celé planety?“ (František Stočes, politické komise Městského výkonného výboru ČSSD v Praze).

Stočes v tomto svém vystoupení přímo útočí na novou integraci do mezinárodní vojenské organizace. Místo přitakání tomu, co známe z minulosti, jen v novém kabátě, bychom měli usilovat naopak o co největší demilitarizaci Evropy a světa. Skončila studená válka a už nepotřebujeme vojenský aliance. Sociální demokracie na začátku devadesátých let tak vede velký vnitřní souboj o orientaci své zahraniční politiky. Tento protiválečný proud, jak víme, nakonec prohraje. Stvrzením této prohry je pak skutečnost, že je to právě vláda vedená ČSSD, které přivede Českou republiku do NATO. Stane se tak bez referenda, které ale sociální demokraté slibovali. Pro hlasuje celý poslanecký klub včetně dnes dosud aktivních politiků jako Lubomír Zaorálek nebo Vladimír Špidla. Tehdejším ministrem zahraničních věcí, který smlouvu o vstupu v USA podepsal by Jan Kavan.

Druhou významnou skupinou jsou členové a sympatizanti KSČM. „KSČM se plně staví za přechod od poválečného blokového zajištění bezpečnosti a stability k novému celoevropskému systému důvěry a spolupráce mimo jakékoliv vojenské bloky... Nechceme, aby se naše země stala jednostranně zónou kterékoliv mocnosti.“ (Dlouhodobý, tzv. Kladenský program z roku 1992) V rámci reflexe svého působení přešla KSČM z prosovětských pozic na pozice obrany neutrality.

Co se na začátku 90. let jevílo jako šance na vytvoření radikálně levicové, avšak destalinizované strany, brzy vzalo za své. Díky nástupu konzervativců do vedení této strany reprezentovaným v osobě Miroslava Grebeníčka, se z dlouhodobého programového bodu stala jen fráze, která zakrývala skutečnou politiku strany. Tou byla stará orientace na Rusko a jeho zahraničně-politické spojence. Ačkoli KSČM formálně uznávala, že Jelcinovo i Putinovo Rusko není Sovětský svaz, v zahraniční politice prakticovala politiku „nepřítel mého nepřítele je můj přítel“. Na západní levici se takovému postoji říká „campismus“ (od anglického camp – tábor), tedy že patříte do toho či onoho tábora bez ohledu na jeho další členy.

Tato politická orientace se projevila jednak v kritickém postoji vůči NATO, tak v neomylné podpoře všech ruských spojenců v mezinárodních konfliktech. Vidět to bylo na dvou nejvýznamnějších událostech poslední doby. Zaprvé na politice vůči Ukrajině a od roku 2013 v konfliktu v Sýrii. KSČM dokonce zorganizovala demonstraci na podporu syrského prezidenta Bašára Asada, který neváhal proti svým občanům použít armádu. Do průběhu syrské revoluce tehdy intervenovala celá řada sil: od reakčního ISILu po socialistické a radikálně demokratické organizace. Rusko se postavilo jednoznačně za Asada a slavilo velký úspěch, když byla syrská revoluce utopena v krvi. Se samotným Asadem se setkal také jeden z předních představitelů KSČM a zároveň předseda Českého mírového hnutí Milan Krajča a nezapomněl se s tím pochlubit na svém Twitterovém účtu.

KSČM tak sehrávala a sehrává roli rozporuplnou. Na jedné straně může být taktickým spojencem v hnutí proti západnímu imperialismu, na straně druhé je slepá vůči imperialismu východnímu, resp. ruskému či čínskému, protože nemá vypracovanou teorii, co jsou tyto režimy zač, a považuje je za v nějakém smyslu progresivní, nebo alespoň vyvažující.

Třetí skupinou aktérů českého protiválečného hnutí je radikální či revoluční levice tvořená anarchisty a revolučními socialisty. Jakkoli se jedná o početně mnohem menší subjekty než výše zmíněné politické strany, jejich význam spočívá zejména v organizaci mladých lidí a vnášení do české debaty západní kritiku války. Nedílnou součástí jejich působení bylo také pořádání protestů a kampaní k jednotlivým událostem.

Pro celou českou společnost byla první vážnou zkouškou debata o zapojení do tažení NATO proti Jugoslávii. Bombardování Bělehradu, včetně nemocnic vyvolalo řadu ostré polemiky a na radikální levici se objevily nejviditelnější protest během Street party v červnu 1999. Při ní došlo v přímé souvislosti s probíhajícím bombardováním Jugoslávie k napadení americké ambasády a rozbití několika oken. Policie byla naprosto nepřipravená a demonstranti tehdy došli od zastupitelského úřadu USA nahoru k Pražskému hradu. Zde nastala druhá, pro tehdejší atmosféru příznačná věc.

Reportérka TV Nova se zeptala tehdejšího mluvčího organizátorů Jana Křečka, co si myslí o tom, že byla kameny napadena ambasáda USA. Křeček odpověděl, že v dnešní situaci je ambasáda USA legitimním cílem.

Nebyla to však jen radikální levice, která na bombardování Jugoslávie reagovala protesty. Několik sérií protestů proti eskalaci násilí organizovala v Praze Humanistická aliance a v Brně začalo působit Nesehnutí, které se zaměřovalo i na často opomíjené masakry v Čečensku.

Po roce 1999 se události začínají odvíjet velice rychle. V roce 2000 vypuknou alterglobalizační protesty. V Praze zasedá v září tohoto roku Mezinárodní měnový fond a Světová banka a země bývalého Východního bloku zažije dosud nevídané protesty proti kapitalismu a zadlužení zemí globálního jihu.

O rok později narazí dvě letadla do budov Světového obchodního centra a USA pod vedení G. W. Bushe vyhlásí globální válku proti terorismu. Ta vede nejprve k bombardování a později okupaci Afghánistánu, později to samé postihne Irák.

Zatímco protesty proti válce v Afghánistánu jsou ještě zatím relativně limitovaný a účastní pár desítek lidí, tak brzy tomu bude jinak. Afghánská operace ale byla rychlá a svět byl v šoku z provedeného teroristického útoku, takže jen opravdová menšina lidí něco namítala. Na tzv. oslu zla, tedy prezidentem Bushem vyhlášený seznam nepřátelských států přibývaly další země a zdálo se, že USA se hodlají postupně vypořádat se všemi.

V této atmosféře také koná summit NATO na podzim roku 2002, který opět provázela řada protestů a poprvé se zde objevila také platforma Iniciativa proti válce. Ačkoli její činnost byla z počátku zaměřena jen na spolupráci na socialistické levici v protestech proti NATO, objevila se znovu o rok později, a to z popudu Socialistické Solidarity a nyní už jako platforma zamýšlená pro společnou akci proti chystanému útoku USA na Irák.

Mezinárodní protiválečné hnutí proti americkému tažení nabírá rovněž na síle a 15. březen je vyhlášen jako mezinárodní den akcí. V České republice a v dalších stovkách míst na celém světě proběhly protesty a jejich celkový počet se vyšplhal na více jak 600 s účastí 6 – 11 milionů účastníků. Byl to největší globální protest v dějinách lidstva. Irácké tažení znamenalo velký nárůst protiválečných domácích aktivit. Iniciativa proti válce organizuje několik měsíců protesty, které se opakují, probíhají koncerty, přednášky a řada významných intelektuálů se postaví proti tomuto Bushovu tažení.

Jako by se protestní duch Západní Evropy přesunul také k nám.

Demonstrací i jejich organizace se účastní řada cizinců, zejména Američanů žijících v ČR.

Začátek okupace znamená pro hnutí celosvětově, ale pro to české zvláště, zásadní útlum. Ačkoli byly protesty nezvykle silné (několik tisíc lidí), přesto se zdá, že proti pokračující okupaci se nedá nic dělat.

Trvá pak dva a půl roku, než se znovu objeví reálná hrozba, že by USA mohly pokračovat a zaútočit na Írán. Ve dnech 18. a 19. března 2006 tak proběhnou přednášky a demonstrace v rámci Mezinárodního dne k akci proti válce. Tato akce vytvoří předivo spojení, která budou klíčová o půl roku později, protože položí základ dosud největšímu českému protiválečnému hnutí. Na akci se sejdou jednak aktivisté Socialistické Solidarity a Humanistického hnutí. Tyto dvě organizace pak budou hlavní silou v Iniciativě Ne základnám.

V květnu téhož roku se v médiích objeví první informace o plánu Spojených států umístit v České republice vojenskou základnu. První debata proběhne na letním jednání Socialistického kruhu (SOK) a závěr je velmi skromný: naše protiválečné hnutí není nic moc a nemáme miliony lidí jako v Londýně, nemáme stotisícové demonstrace jako ve Španělsku nebo v Německu. Ale přeci, když se tady jedná o tom, že by tady byla zřízena vojenská základna, tak nemůžeme mlčet.

Jedinou ambicí je vytvořit formální petici, kterou by podepsalo pár set, možná pár tisíc lidí a dali jsme tak aspoň najevo, že zde existuje nesouhlas určité části společnosti. V návaznosti na text prohlášení proběhnou dvě další setkání, která jsou plná energie a chuti dělat víc než jen petici. Na dvě desítky lidí zakládají Iniciativu Ne základnám, která má dva mluvčí: jednoho z Humanistické strany, druhého ze Socialistické Solidarity.

Kromě petice za vyhlášení referenda o výstavbě vojenské radarové základny uspořádá Iniciativa svou první akci před budovou České televize. Tím si získala pozornost.

Do karet nově vzniklé iniciativy hrála také skutečnost, že květnové volby dopadly nejméně pravděpodobným výsledkem, tedy patem 100:100 poslanců. Vznikla tak první Topolánková (ODS) jednobarevná vláda. Tak se ovšem soustředila na úplně jiné věci, než byla argumentace, proč bychom měli vítat záměr vybudovat zde americkou vojenskou základnu.

Iniciativa tak získala čas rozvinout svou vlastní argumentaci a svým způsobem narýsovat pomyslné hřiště, na kterém se bude souboj o radar odehrávat. Prvním argumentem byl argument demokratický. Žádná ze stran o americkém radaru před volbami nemluvila a lidé se tak neměli možnost rozhodnout, koho volit i podle postoje k této věci. Druhý argument byl argument historický, odkazující na hesla Sametové revoluce a to, že už nikdy nechceme na našem území cizí vojska. Třetí argument byl zahraničně politická. Přijmout americkou základnu je špatné rozhodnutí, protože Spojené státy porušují mezinárodní právo. Odkazovala tím na útok na Irák a na porušování lidských práv ve věznicích Abu Grajba a Gauntanamo. Takto nastavený argumentační rámec znamenal, že veškerí zastánci základny museli odpovídat na argumenty Iniciativy, nikoli naopak.

Sílu odporu proti radaru pak začaly prokazovat i demonstrace. Kromě řady menších shromáždění proběhla v květnu 2007 pětitisícová demonstrace na Václavském náměstí s pochodem k americké ambasádě. Protesty se šířily i do dalších měst a Iniciativa dokázala vytvořit síť místních koordinátorů, kteří dokázali organizovat místní sběr podpisů případně konfrontovat vládní představitele, kteří do kraje přijeli.

Legitimita hnutí proti radaru byla posílena také tím, že vznikla tzv. Liga starostů proti radaru. Tvořili ji starostové obcí v oblasti Brd jihozápadně od Prahy a kde se měla být základna umístěna. Většina z těchto starostů také vypsal ve svých vesnicích a městysech referendum o tom, zda lidé souhlasí se vznikem základny. V průměru 95 – 99 % lidí v těchto referendech základnu odmítlo. Mezi nejvýraznější postavu a lídra uskupení patřil starosta Trokavce, Jan Neoral, u jehož obce by byl radar nejbliže. Kromě starostů se k širšímu hnutí přidala také organizace Greenpeace. Ta poprvé od svého vzniku v České republice uchopila jiné, než ekologické téma, ačkoli mír (peace) má ve svém názvu. Svou kampaň nazvala “Náš cíl je nebýt cíl” a odkazovala v ní na jeden z argumentů protiradarového hnutí, že umístění americké základny z České republiky udělá legitimní cíl.

Do karet hnutí proti radaru hrála také obecná politická situace. Ta nás odlišovala od toho, co se dělo v Polsku. Na rozdíl od severních sousedů byla parlamentní opozice proti základně. To znamená, že vláda pravicová koalice, ale opoziční ČSSD a KSČM se proti ní vymezovaly. Protest proti základně tak zazníval i na parlamentní půdě.

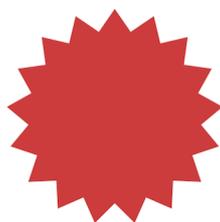
Kombinace všech těchto úrovní protestů a kritiky dlouho držel vládu pod tlakem a nedokázala tak zajistit, aby mezinárodní smlouvy, které byly potřeba pro vybudování základny, prošly Poslaneckou sněmovnou. Naopak Iniciativa Ne základnám využila parlamentní opozice k tomu, aby se pokusila smlouvy zamítnout. Pokud by se to podařilo, nemohou se takové smlouvy předložit znovu a musí být nově vyjednány.

Jejich projednání, a tedy i přijetí či nepřijetí, bylo permanentně na pořadu jednání, ale nikdy nebyly zařazeny jako pevný bod schůze. Nicméně před schůzí 17. března 2009 se ukázalo, že vládní koalice nebude mít většinu, neboť někteří její ministři, kteří byli zároveň poslanci, budou na jednání v Bruselu. Opoziční poslanecké kluby společně navrhly pevné zařazení projednání smluv. Po krizové poradě poslaneckého klubu ODS večer premiér Topolánek oznámil, že vláda smlouvy stahuje z projednání Poslanecké sněmovny. Smlouvy se na pořad jednání už nikdy nevrátily. Na podzim 2009 nový prezident USA Obama oznámil, že projekt raketové obrany v České republice a Polsku se ruší. Hnutí proti radaru definitivně vyhrálo.

Politické důsledky hnutí vedly jednak k roztržce a faktickému rozpadu Strany zelených, která se z tohoto vládního angažmá nikdy nevzpamatovala, a k velkému oslabení politické pravice vedené ODS. Po roce hodnotil prohru v otázce radaru poradce tehdejšího premiéra Topolánka Martin Říman takto: “Radar je trauma Topolánkovy vlády. Nainvestovali jsme do toho šileny politiký kapitál, který potom vyletěl komínem po nástupu nového amerického prezidenta. A kapitál se nezúročil. Kdyby se zúročil, byl by to ohromný vklad, který by aspoň z mého pohledu vznik té vlády ospravedlnil tisíckrát.” (Lidové noviny, 18.7.2010). Po tomto úspěchu odešla většina členů Iniciativy buď ke svému běžnému životu nebo k jiným politickým aktivitám a současná podoba Iniciativy není nic jiného než přidružená organizace KSČM, která nemá vlastní politickou agendu, což se projevilo např. v podpoře Miloše Zemana v kandidatuře na prezidenta.

Zvláštní kapitolou protiválečných akcí je otázka Palestiny a v souvislosti se syrskou revolucí také oživený zájem o problém kurdské nezávislosti.

Palestinské aktivity, které organizuje zejména Iniciativa Ne naším jménem - Za spravedlivý mír na Blízkém východě či sdružení Přátelé Palestiny, mají nejčastěji podobu reaktivních akcí na kroky, které provádí Izrael. Druhým typem akcí jsou osvětové přednášky či promítání filmů. Na pozvání propalestinských organizací přijel do Prahy v roce 2010 také jeden z předních kritiků izraelské politiky Norman Finklestein.

Podobnou pozornost věnovalo české protiválečné hnutí také postavení Kurdů. Zejména jejich střed s ISIL, sociálně-politický experiment v Rožavě a obrana Afrínu před tureckou invazí vyvolaly několik protestů a podpůrných akcí. Téma je nepravdělně ožíváno zejména v souvislosti s zahraničními událostmi.

Shrnuto a podtrženo, je české protiválečné hnutí velmi důstojným partnerem svých západoevropských verzí. Jeho podoba a síla se ale odvíjí od obecné politické konstelace, takže může být snadno oslabeno a rozbito. Uvidíme, jaký vývoj nás v tomto ohledu čeká.

KLIMATICKÉ ZMĚNY A MILITARISMUS

PETER TIKÁČ

Jedním z faktorů, s nimiž se klimatické hnutí bude muset při svém úsilí o klimatickou spravedlnost vypořádat, je militarismus. Zbrojení a válčení nejenže brání dosažení bezfosilní společnosti, ale také významně přispívají ke změně klimatu.

Globální změny klimatu

Ve svém článku budu vycházet z několika předpokladů, které tvoří jakýsi referenční rámec mých úvah. Za prvé, globální změna klimatu již probíhá a je způsobena člověkem (IPCC, 2021). Její dopady už zažíváme i u nás - od vyschlých studní a tornád na jižní Moravě až po zdevastované smrkové monokultury. Zároveň jsme již ve fázi, kdy změnu klimatu nelze zcela zastavit, můžeme pouze zabránit nejhoršímu - i kdybychom ze dne na den přestali vypouštět skleníkové plyny, zpětnovazební procesy v přírodě, které lidstvo spustilo, budou klima destabilizovat ještě několik desetiletí. Ani to však nic nemění na nutnosti co nejdříve zastavit produkci skleníkových plynů resp. dosáhnout uhlíkové neutrality. Nejrychlejším způsobem, jak toho dosáhnout, je ukončit používání fosilních paliv.

Odpovědnost za globální změnu klimatu neleží na lidstvu jako takovém, ale na globálním ekonomickém systému postaveném na ideologii neomezeného růstu, potřebě neustálé výroby, vykořisťování přírodních zdrojů, konkurenci a dominanci.

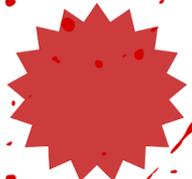
Obyvatelé tzv. globálního Jihu nenesou stejný podíl na změně klimatu jako obyvatelé globálního Severu, ale zároveň jsou to právě oni, kdo jsou jejich důsledky nejvíce postiženi. Proto je při přechodu na bezfosilní společnost nutné zajistit, aby náklady na tento přechod platili nejvíce ti, kteří jsou za změnu klimatu nejvíce odpovědní - nadnárodní společnosti, bohatý Západ, kapitáni kapitalismu - a nikoli ti, kteří jsou již nyní nejvíce vystaveni dopadům změn. Právě to má klimatické hnutí na mysli, když mluví o klimatické spravedlnosti.

Militarismus

Pojem militarismus nebo militarizovaná společnost může znamenat řadu věcí, které se nutně nevyklučují. Zároveň jde o určitou škálu, některé společnosti jsou méně militarizované, jiné více. Tradičně více militarizované společnosti jsou ty, v nichž mají armády větší vliv a větší podíl na moci, v nichž je vyhraněný nacionalismus, roste zbrojení a které jsou autoritářštější a přísně hierarchicky organizované. Militarismus se však neprojevuje pouze velikostí armád a počtem zbraní, ale také smýšlením členů společnosti - militarizovaná společnost je ochotnější řešit své problémy silou, vojensky.

Prolínání militarismu a globálních změn klimatu

Militarismus a klimatické změny spolu souvisejí, vzájemně se ovlivňují. Zhoršující se dopady klimatických změn vedou k potřebě vojenské reakce. Militarismus však zároveň nejen přispívá ke změně klimatu, ale také zhoršuje její dopady. Ano, armáda může pomoci odstraňovat následky přírodních katastrof, ale těžko si lze představit, že by pomohla odstranit příčiny klimatických změn - sama je totiž jednou z jejich příčin. Samotná americká armáda spotřebovává tolik paliva, že kdyby byla samostatným státem, v žebříčku států podle emisí skleníkových plynů by se umístila na 47. místě mezi Peru a Portugalskem (Neimark et al., 2019).

Problém se znečištěním má i mnohem menší česká armáda. Příkladem je výcvik pilotů stíhaček - letoun L-159 ALCA spálí v průměru " 1 000 až 1 500 litrů paliva" za hodinu letu(Rambousková, 2013), přičemž piloti v rámci výcviku nalétají "stovky hodin"(Havrdová, 2020).

Vztah militarismu a klimatických změn má samozřejmě mnoho dalších rovin - války způsobují znečištění, často se válčí v regionech bohatých na fosilní paliva apod. Dalším významným problémem je to, že militarismus odčerpává veřejné zdroje potřebné na adaptaci na klimatické změny a jejich mitigaci. Jak trochu s nadsázkou uvádějí rozvojový expert Geoff Tansey a bezpečnostní expert Paul Rogers, potřebujeme "jedno celé století bez války, abychom přežili environmentální hrozby"(Tansey and Rogers, 2021).

Zásadní je rovněž role militarismu při udržování statu quo, která se projevuje ochranou zájmů fosilního průmyslu. Pro příklad nemusíme chodit daleko, i z České republiky známe záběry po zuby ozbrojených policistů rozhánějících aktivisty a aktivistky během demonstrativního obsazování uhelných dolů (Kubala, 2018). Představa, že by se policie sama od sebe postavila na stranu klimatických aktivistů, je samozřejmě iluzorní. Klimatickému hnutí tak nezbyvá jiná taktika než policii uštvať a společensky znemožnit. Vždyť co může být trapnějšího než pohled na těžkooděnce, mlátící obušky neozbrojené teenagery, zatímco naše planeta vesele hoří víc a víc.

V neposlední řadě je nesmírně důležité, aby naši reakci na změnu klimatu neurčoval militarismus. Jak by vypadalo, kdybychom změnu klimatu označili za bezpečnostní hrozbu a začali se před ní vojensky chránit, si můžeme představit již dnes. Tradičně chápaná bezpečnost totiž spočívá v podstatě v zabezpečování přístupu ke zdrojům, kterých stále ubývá a v ochraně hranic před nešťastníky, kteří o zdroje už přišli.

Dochází tak k rozdělování lidí na dvě skupiny, těch s přístupem a těch bez přístupu, nebo slovy Nicka Buxtona a Bena Hayese: na lidi zabezpečené a lidi vykořeněné (Buxton and Hayes, 2016). Toto rozdělení se může projevit na úrovni jednotlivých států (ochrana jejich hranic), nadnárodně (FRONTEX) ale i uvnitř států (Izrael a rozdílná práva pro různé skupiny obyvatel na základě etnicity). Je to samozřejmě cesta do dystopie a k žádné bezpečnosti to nemůže přispět, protože jak správně uvádí Arun Kundnani, je iluzorní se domnívat, že z dlouhodobého hlediska se dá dosáhnout bezpečnosti pro jednu skupinu lidí na úkor jiné skupiny (Kundnani, 2021).

Jak z toho ven

Je třeba opustit koncept bezpečnosti, který spoléhá jen na použití síly a který nedokáže pracovat s výzvami jakými jsou právě klimatické změny či pandemie globálního rozsahu. Jednou z alternativ je tzv. lidská bezpečnost (human security). Ta kombinuje bezpečnost jednotlivce s bezpečností státu, zaobírá se i konceptem kvality život a za pilíře má svobodu od strachu, svobodu od nedostatku a ochranu lidské důstojnosti (Waisová, 2006). Koncept lidské bezpečnosti se v debatách objevuje nejpozději od 90. let a pracuje s ním i Rada bezpečnosti OSN (Nedvědová, 2011) a s některými jeho pojmy pracují i strategické dokumenty ČR. Např. Koncepce zahraniční politiky České republiky (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2015a) přiznává lidské důstojnosti “hodnotu samo o sobě”. Aktuální Bezpečnostní strategie České republiky se kromě lidské důstojnosti vypořádává též s problémy nedostatku, nečiní tak však úplně nejšťastněji (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2015b). Nedostatek základních potřeb nevnímá totiž jako hrozbu jako takovou, ten se jím stává kvůli tomu, že může “výrazně zvýšit pravděpodobnost výskytu extremismu, kriminality,...masové nekontrolovatelné migrace”. Toto pojetí tak nechápe chudobu jako hrozbu pro jednotlivce, ale až její následky v podobě možných sociálně patologických jevů chápe jako hrozbu pro společnost.

Podle této logiky tak není třeba chudobu odstraňovat, stačí jen udržovat na přijatelné míře její nežádoucí projevy, což je ale v rozporu s principy lidské bezpečnosti zaměřené více na jednotlivce a jeho well-being.

Ještě radikálnější je britská síť Rethinking Security, jejíž koncept bezpečnosti je postavený na pěti prioritách: naplnění základních lidských potřeb, ochraně lidských práv a vládě zákona, vypořádání se s problémy, jakými jsou nerovnosti a klimatické změny, zlepšení genderové a rasové rovnosti a inkluze a nakonec na podpoře peacebuildingu, diplomacie a mezinárodní spolupráce (“Rethinking Security,” 2021).

Důležitá bude také transformace zbrojního průmyslu po vzoru transformace fosilního průmyslu. Inspiraci můžeme opět vidět ve Velké Británii, kde organizace Campaign Against Arms Trade (CAAT) přišla s konkrétním plánem, jak by britská vláda měla změnit své priority. Místo podpory pracovních míst ve zbrojním průmyslu by měla začít podporovat pracovní místa ve výrobě obnovitelných zdrojů energie.

Podle jejich studie může toto odvětví zaměstnat dokonce více lidí než zbrojní průmysl a uplatnění v něm mohou najít i lidé ze zbrojovek. Zároveň by to pomohlo přejít na bezemisní ekonomiku a zpomalit tak růst klimatických změn.(Campaign Against Arms Trade, 2020)

To ale neznamená, že je třeba všechny tanky přes noc přetvořit na lopatky větrných turbín, situace ve světě teď pacifismu opravdu nepřeje. Musíme však změnit naše uvažování o bezpečnosti, protože jakkoli dobře opevněná státní hranice nám na mrtvé planetě bude k ničemu.

SEZNAM UŽITÉ LITERATURY V PŘÍSPĚVKU

Buxton, N., Hayes, B. (Eds.), 2016. The secure and the dispossessed: how the military and corporations are shaping a climate-changed world, Transnational Institute: ideas into movement. Pluto Press, London.

Campaign Against Arms Trade, 2020. Arms to renewables [WWW Document]. <https://caat.org.uk>.
URL <https://caat.org.uk/alternatives/arms-to-renewables/> (accessed 1.9.21).

Havrdová, H., 2020. Česká armáda má čtyři nové piloty gripenů [WWW Document]. www.acr.army.cz.
URL <https://www.acr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/ceska-armada-ma-ctyri-nove-piloty-gripenu-221185/> (accessed 5.19.21).

IPCC, 2021. Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press.

Kubala, R., 2018. Stovky lidí zastavily těžbu v lomu Bílina. Policie dvě stě z nich zadržela [WWW Document]. Deník Referendum. URL <https://denikreferendum.cz/clanek/27895-stovky-lidi-zastavily-tezbu-v-lomu-bilina-policie-dve-ste-z-nich-zadrzela> (accessed 1.16.23).

Kundhani, A., 2021. Abolish National Security. State Power 2021 Longreads. URL <https://longreads.tni.org/stateofpower/abolish-national-security> (accessed 5.19.21).

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2015a. Koncepce zahraniční politiky ČR.

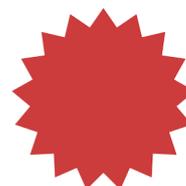
Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2015b. Bezpečnostní strategie České republiky 2015.
Nedvědová, K., 2011. Vývoj přístupu Rady bezpečnosti OSN k ochraně civilního obyvatelstva (Diplomová práce). Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Olomouc.

Neimark, B., Belcher, O., Bigger, P., 2019. US military is a bigger polluter than as many as 140 countries – shrinking this war machine is a must [WWW Document]. The Conversation. URL <http://theconversation.com/us-military-is-a-bigger-polluter-than-as-many-as-140-countries-shrinking-this-war-machine-is-a-must-119269> (accessed 5.19.21).

Rambousková, M., 2013. Na letecké show CIAF proletí vzduchem miliardy a tisíce litrů paliva. iDNES.cz. Rethinking Security [WWW Document], 2021. . Rethink. Secur. URL <https://rethinkingsecurity.org.uk/> (accessed 5.27.21).

Tansey, G., Rogers, P., 2021. A century without war is needed to survive environmental threats. openDemocracy. URL <https://www.opendemocracy.net/en/century-without-war-needed-survive-environmental-threats/> (accessed 5.17.21).

Waisová, Š., 2006. Lidská bezpečnost – pojetí a strategie: komparace přístupů členských států Evropské unie angažujících se v Human Security Network. Mezinár. Vzt. 41, 58–73.

ZBRANĚ NEBO LIDSKÁ PRÁVA?

KAM PUTUJÍ ČESKÉ ZBRANĚ? KRÁTKÝ ÚVOD DO PROBLEMATIKY ZBROJNÍCH EXPORTŮ A LIDSKÝCH PRÁV VÍT KOZÁK

Všechno v pořádku

Obchod se zbraněmi v ČR není tématem veřejné diskuse.¹ Až na vybrané okruhy lidí není běžným tématem hovoru. Média o něm informují jen velmi sporadicky. „České zbrojovka vyveze zbraně za 1,2 miliardy! Koupí je arabská policie“,² „Čeští zbrojaři mají zlaté časy. Export loni dosáhl rekordních 15 miliard.“³ Když už se naskytne možnost něco si o tématu přečíst, tak titulky nenaznačují, že by se jednalo o svou povahou zvláštní a potenciálně problematickou oblast. Upokojeni bychom se se mohli cítit také po prostudování právních náležitostí obchodu se zbraněmi. Obchod se zbraněmi upravuje Zákon č. 38/1994 Sb. o zahraničním obchodu s vojenským materiálem.⁴ Ten podle něj „musí být v souladu s mezinárodními závazky České republiky a jejími zahraničně politickými, obchodními a bezpečnostními zájmy“. Kontrola zahraničního obchodu s vojenským materiálem je dvoustupňová – prodávající musí držet platné povolení a pro každý obchod pak získat vývozní licenci. K jejímu vydání je třeba kladného závazného stanoviska ze strany ministerstev Obrany, Vnitra a Zahraničních věcí. Agendou posledního jmenovaného je mimo jiné posoudit stav lidských práv v zemi příjemce, aby na něj vývoz českých zbraní neměl negativní vliv.

1: Vít Kozák, „Ekonomický úspěch České zbrojovky zamlžuje ničivé dopady zbrojařského průmyslu“, A2larm (blog), 22. únor 2021, <https://a2larm.cz/2021/02/ekonomicky-uspech-ceske-zbrojovky-zamlzuje-nicive-dopady-zbrojarskeho-prumyslu/>.

2: „Česká zbrojovka vyveze zbraně za 1,2 miliardy! Koupí je arabská policie | TN.cz“, viděno 2. prosinec 2021, <https://tn.nova.cz/zpravodajstvi/clanek/223107-ceska-zbrojovka-vyveze-zbrane-za-1-2-miliardy-koupi-je-arabska-policie>.

3: „Čeští zbrojaři mají zlaté časy. Export loni dosáhl rekordních 15 miliard“, E15.cz, viděno 2. prosinec 2021, <https://www.e15.cz/byznys/prumysl-a-energetika/cesti-zbrojari-maji-zlate-casy-export-loni-dosahl-rekordnich-15-miliard-1305125>.

4: AION CS- info@aion.cz, „38/1994 Sb. Zákon o zahraničním obchodu s vojenským materiálem“, Pub. L. No. 38/1994, viděno 21. červen 2020, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1994-38>.

Obchod se zbraněmi dále reguluje celá řada embarg (uvalovaných např. OBSE nebo EU) a mezinárodních závazků, jakými je např. Arms Trade Treaty⁵ a především pak Společný postoj rady 2008/944/SZBP.⁶

Společný postoj Rady EU má 8 závazných kritérií, podle kterých by neměly být export zbrojního materiálu povoleny pokud:

1. je v rozporu s mezinárodními smlouvami a embargy
2. je v cílové zemi vážně porušována lidská práva, či existuje riziko jejich zneužití pro vnitřní represi a pokud země nedodrží mezinárodní humanitární právo
3. by podněcoval či prodlužoval ozbrojené konflikty nebo zhoršoval existující napětí a konflikty v zemi konečného užití
4. by mohl být použit k agresi vůči jiné zemi nebo pokud by ohrožovaly zachování regionálního míru, bezpečnosti a stability
5. by mohl ohrozit bezpečnostní a obranné zájmy zemí EU a jejich spojenců
6. cílová země podporuje terorismus
7. bude v kupující zemi dodán jinému než deklarovanému odběrateli nebo znovu vyvezen za nežádoucích podmínek
8. by byl neslučitelný s technickou a hospodářskou kapacitou přijímající země

Každé z kritérií je dále detailně rozvedeno. Vše se zdá být v nejlepším pořádku a řádně ošetřeno proti nežádoucímu konání.

Všechno špatně

Realita je však jiná. Stačí nahlédnout do Výroční zprávy o kontrole vývozu vojenského materiálu, ručních zbraní pro civilní použití a zboží a technologií dvojího užití v ČR, kterou každoročně zveřejňuje MPO.⁷

5: „The Arms Trade Treaty – UNODA“, viděno 13. říjen 2017, <https://www.un.org/disarmament/convarms/att/>.

6: Rada EU, „Společný Postoj Rady 2008/944/SZBP Ze Dne 8. Prosince 2008 , Kterým Se Stanoví Společná Pravidla pro Kontrolu Vývozu Vojenských Technologíí a Vojenského Materiálu“, Pub. L. No. 2008/944/SZBP (2008), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX%3A32008E0944>.

7: Ministerstvo průmyslu a obchodu, „Výroční zprávy o kontrole vývozu vojenského materiálu, ručních zbraní pro civilní použití a zboží a technologií dvojího užití v ČR | MPO“, viděno 3. prosinec 2021, <https://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/licencni-sprava/o-licencni-sprave/vyrocní-zpravy-o-kontrole-vyvozu-vojenskeho-materialu--rucnich-zbrani-pro-civilni-pouziti-a-zbozi-a-technologiei-dvojího-uziti-v-cr-262362/>.

Už při letmém nahlédnutí je patrné, že řada z příjemců českých zbraní nelze počítat mezi země s dobrou lidskoprávní pověstí jako například Saúdskou Arábii, Alžírsko, Spojené arabské emiráty, Turecko, Egypt, Katar nebo Čínu. Srovnáme-li země příjemců z roku 2020 s žebříčkem stavu lidských práv organizace Freedom house,⁸ zjistíme, že 28,5 % českých zbraní putovalo do zemí nesvobodných (výše zmíněné a další) a 33 % do zemí částečně svobodných (např. Indonésie, Nigérie, Indie, Pákistán, Filipíny). Do zemí svobodných (Slovensko, USA, Itálie, Polsko Německo, ...) byly vyvezeny necelé dvě pětiny českých zbraní a vojenského materiálu za rok 2020. Z celkového objemu českého zbrojního exportu, který za rok 2020 činil více než 642 milionů EUR šel do nesvobodných a částečně svobodných zemí materiál za téměř 390 milionů EUR. Nejedná se o jedinečný výstřelek, ale o dlouhodobý trend.⁹ Těmito exporty porušuje ČR některé z výše zmíněných kritérií Společného postoje – v nejedné zemi příjemce dochází k vnitřní represi (Turecko, Čína, Egypt, ...), další pak působí jako zdroje regionální nestability (Saúdská Arábie, Spojené arabské emiráty). To, že zbrojními exporty ČR přilévá olej do ohně probíhajících konfliktů¹⁰ a putují do rukou diktátorů (jako v případě samohybných houfnic dodaných do Ázerbájdžánu),¹¹ ilustruje za posledních pár let několik afér, systémová náprava je však v nedohlednu. „MZV je přesvědčeno, že ČR disponuje dostatečnou paletou nástrojů pro provádění efektivní kontroly v oblasti exportu vojenského materiálu,“¹² okomentovalo jednu z afér před pěti lety ministerstvo. Jak jsme viděli výše, paleta nástrojů je možná dostatečná. Na základě dále uvedeného je však zřejmé, že chybí vůle ze strany lidí, kteří s nástroji zacházejí s nimi náležitě zacházet. Zbrojaři tak nadále prodávají své zbraně diktátorům a to nezřídka za podpory zaměstnanců resortů, které na obchod se zbraněmi dohlížejí.¹³

8: „Countries and Territories“, Freedom House, viděno 3. prosinec 2021, <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>.

9: Peter Tkáč, Hana Zoor Svačinková, a Michael Škvrňák, „Zbrojením pro mír a stabilitu? Zpráva NESEHNUTÍ o vývozu zbraní z ČR v roce 2017“ (Brno: NESEHNUTÍ, 23. září 2018), <https://zbrane.nesehnuti.cz/wp-content/uploads/zbrojenim-pro-mir-a-stabilitu-2018.pdf>.

10: Pavla Holcová, „Blízkovýchodní bomba kšeft | České centrum pro investigativní žurnalistiku“, *investigace.cz* (blog), 27. červenec 2016, <https://www.investigace.cz/blizkovychodni-bomba-kseft/>.

11: David Macháček, „Reportéři ČT: Jak cestuje DANA?“, *Reportéři ČT, ČT24*, 16. duben 2018, <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/2452378-reporteri-ct-jak-cestuje-dana>.

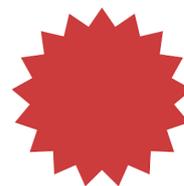
12: Holcová, „Blízkovýchodní bomba kšeft | České centrum pro investigativní žurnalistiku“.

13: Česká televize, „Česko podle Kulhánka nebrzdí cestování do Egypta nadměrnými překážkami“, *ČT24 - Nejdůvěryhodnější zpravodajský web v ČR - Česká televize*, viděno 3. prosinec 2021, <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3349024-cesko-podle-kulhanka-nebrzdi-cestovani-do-egypta-nadmernymi-prekazkami>.

Nejedná se o ryze český problém. Podle SIPRI **14** (Stockholmský mezinárodní institut pro výzkum míru) patří mezi 10 největších importérů zbraní v letech 2016-2020 7 zemí, které jsme viděli mezi příjemci českých zbraní z řad nesvobodných a částečně svobodných zemí výše: Saúdská Arábie (11% podíl na globálním importu zbraní), Indie (9,5%), Egypt (5,8%), Alžírsko (4,3%), Katar (3,8%), Spojené arabské emiráty (3%) a Pákistán (2,7%). Největšími exportéry jsou oproti tomu Spojené státy americké (37%), Rusko (20%), Francie (8,2%), Německo (5,5%), Čína (5,2%), Spojené království (3,3%), Španělsko (3,2%), Izrael (3%), Jižní Korea (2,7%) a Itálie (2,2%). Až na Čínu a Rusko tyto země zpravidla považujeme za svobodné, vzniká nám tak dobře viditelný kontrast mezi prodejci a příjemci vojenské techniky. Ekonomicky vyspělé a majoritně svobodné země vyzbrojují země nesvobodné a často rozvojové.

Globální problém si žádá globální systémová řešení. Dobrým začátkem by mohlo však být dodržování již dnes platných mezinárodních závazků. Angažované společnosti tedy nezbyvá než snažit se o účinný apel na zodpovědné státní i mezinárodní orgány. Vedle toho je důležité upozorňovat na lokální projevy této problematiky, které v našem kontextu představují například zbrojní veletrhy. Jedním takovým je mezinárodní veletrh obranné a bezpečnostní techniky IDET, který je ob rok pořádán v Brně již od roku 1993 (více o IDETu se dočtete v textu Roberta Vlčka v této brožuře). Jedná se o výkladní skříň českého zbrojního průmyslu a jedno z míst, kde jsou výše popsané obchody uzavírány.

Další informace:

ENAAT: European Network Against Arms Trade enaat.org

SIPRI: Stockholm International Peace Research Institute www.sipri.org

WRI: War Resisters International wri-irg.org

CAAT: Campaign Against Arms Trade (UK) caat.org.uk

NESEHNUTÍ: Odzbrojovka zbrane.nesehnuti.cz

14: Pieter D. Wezeman, Alexandra Kuimova, a Siemon T. Wezeman, „Trends in International Arms Transfers, 2020“ (SIPRI, březen 2021), <https://www.sipri.org/publications/2021/sipri-fact-sheets/trends-international-arms-transfers-2020>.

Zbrojní průmysl: dopady na klima a společnost

Vít Kozák, Jan Májíček, Peter Tkáč, Robert Vlček

fotografie: archiv autorstva, Majda foto, Zewlakk

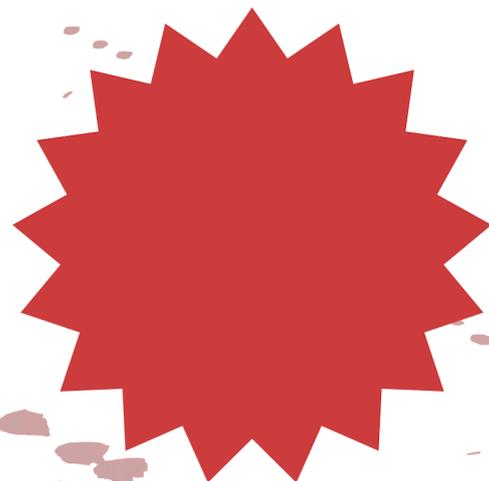
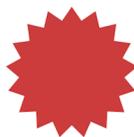
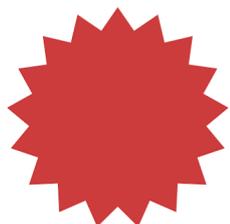
graphic design: Nika Mazániková, rotkovsky

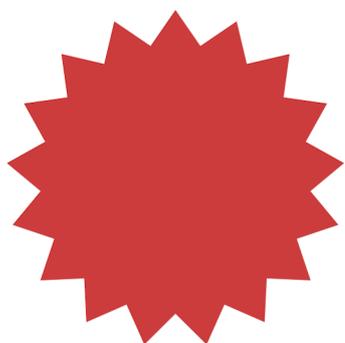
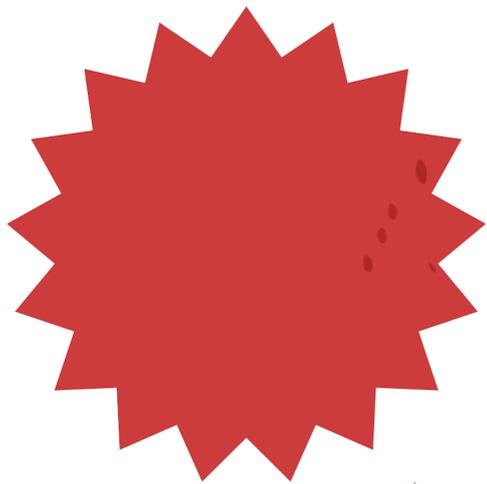
Vydalo NESEHNUTÍ Brno, Křížová 15,
603 00 Brno, za podpory nadace Rosa Luxemburg
Stiftung e.V., zastoupení v České republice,
v roce 2021

Vytištěno v Beez Bee, s.r.o., Mlýnská 56, 602 00 Brno

ISBN: 978-80-908484-9-8

Publikace je distribuována zdarma.

**NADACE
ROSY
LUXEMBURGOVÉ**

